THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper of Western Canada.
אידישע וואָרט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year.
Est. 1910 Phones: 53 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

דער דורכפאל פון די פארמערס אין פאָליטיק

דער גרויסער דורכפאל פון דער ליבעראלער פארטיי אין די לעצטע וואלן מיינט בשום אופן ניט דער אונטערגאנג אדער צעפאלונג פון דער פארטיי. זי איז נאָך איצט ניט אין קיין ערגערער לאגע, ווי די קאָנסערוואטיווע פארטיי איז געווען נאָך די וואלן פון 1926. — וועלכע האט פיר יאר נאָך איינער פון די גרעסטע מפלות אין איר געשיכטע געהאט געגוג כחות צו געווינען אזא גרויסן זיג.

עס איז געווען בלויז א פראגע פון "פאָליטישן מזל", וואָס האט דורכאויס געשפילט אויף די הענט פון די קאָנסערוואטיוון. אנטקעגן די ליבעראלן, די ליבעראלן קאָנען אבער נאָך הופן, אז דאָס רעדל וועט זיך א דריי טאָן אין זייער ריכטונג, און פריער אדער שפעטער וועלן זיי צוריק אריין אין מאכט.

דערפאר איז אבער גרינדלאך געווען דער דורכפאל פון דער פארמערשער פאָליטישער באוועגונג. די איצטיקע וואלן האָבן באוויזן, אז זי האט ניט קיין שום באָדן אונטער די פיס, און אז פריער אדער שפעטער וועט זי, אין איר איצטיקער פארם, איינגאנצן פארשווינדן.

מיט ניין יאר צוריק האָט זי זיך באוויזן אויף קאנאדער פאָליטישער האריזאָנט ווי א וויכטיקער פאָליטישער פאקטאָר. די לאגע פון די מערב קאנאדער פארמערס איז דאן געווען א קריטישע, און זיי האָבן געליטן סיי עקאָנאָמיש, און סיי פאָליטיש. דער עקאָנאָמישער קריזיס פון יענע יאָרן האָט זיך שווער געלייגט אויף דעם פארמערס פרייזעס, און די פאָליטישע פארמיינונגען האָבן זיך ווייניק גערעכנט מיט אים. אזוי אז ער האָט ניט געהאט פון וועמען צו דערוואַרטן וועלכע ס'איז הויך. עס האָט דאן אויסגעזעען, אז די נייע פאָליטישע פארטיי איז געקומען צו ענטפערן אויף א פאקטישער נויט. און אז זי דריקט מיט זיך אויס דעם רעזולטאט פון די פארמערס קענען די אר־טע פארטיינען, וואָס איינגאָרירן זיי.

אזוי איז עס טאקע געווען אין 1921, ווען די פארמערס האָבן דער־ווייל א פערטל פון אלע דעפּוטאטן אין פארלאמענט, — 64 אין צאָל, אין האָבן געשפילט א גרויסע ראָל אין פארלאמענט, האלטנדיק די וואָג־שאָל פון מאכט אין זייערע הענט.

דער אומגליק פון דער פארמערס באוועגונג איז אבער געווען, וואָס זי האָט ניט געהאט קיין איינענעם פאָליטישן פרצוף, קיין איינענע פאָליטי־שע ליניע. זי איז צוזאמענגעשטעלט געווארן ניט נאָר פון געוועזענע ליבע־ראלן, נאָר אויך פון געוועזענע קאָנסערוואטיוון, וועלכע האָבן נאָך טיף אין הארצן סימפאטיזירט מיט זייערע אלטע פארבינדונגען, כאָטש זיי האָבן געפילט, אז זיי "קוועטשט דער שוך" אויף א געוויסן פונקט.

מען קאָן ניט זאָגן, אז די פארמערס האָבן דאן ניט אויסגעניצט די גינסטיקע לאגע. פאר דער שטיצע וואָס זיי האָבן געגעבן דאן דער ליבעראַ־לער רעגירונג האָבן זיי געפאָדערט הנהות, און זיי האָבן זיי געקראָגן. אָבער אם די דערברייטונגען האָבן אנטערגעבראָכן די באוועגונג זעלבסט: באלד ווי זי האָט פיר ניט פאַרלאנגט אין האָט באקומען די הנהות פון דער ליבע־ראלער פארטיי. האָט מען שוין ניט געדאַרפט האָבן מער קיין איינענע פאָ־ליטישע פארטיי.

די פארמערס פארטיינע — די פארמערס האָבן אפילו דאן, איג'ם גאנץ פעליק אין זייער באוועגונג, ניט פארשטאנען צו גרינדן איין נאציאָ־נאלע פארטיי. נאָר האָבן געהאט באזונדערע פּראָווינציעלע פארטייעלאך, — די פארטייען האָבן אנגעהייבן פארלירן דעם פאָליטישן באָדן פון אונטער די פיס. אין די וואלן פון 1925 האָבן זיי נאָך געקראָגן געגוג כחות דורכצו־וואַרפן שפּעטער די ליבעראלע רעגירונג. אָבער אין די וואלן פון 1926 האָט זיך א טייל פון די פארמערס (מאניטאָבא) אנגעשלאָסן אפן אן דער ליבע־לער פארטיי, אונטער'ן נאָמען "ליבעראל־פּראָגרעסיוון", און די איבעריקע האָבן טער קיין שום איינפלוס ניט געהאט אין פארלאמענט.

די סאסקאטשעוואנער פארמערס האָבן לעצטן ווינטער געפּרוּווט אָפּפרישן די באוועגונג, אָבער זיי האָבן ווידער ניט געוויזן אויסצואַרבעטן א וועלכן ס'איז פּראָגראם וואָס זאָל זיי אונטערשיידן פון די אנדערע פאר־טייען. אָט די באנייטע באוועגונג האָט ניט דערוויזן אויסצוקלייבן קיין איינציקן קאנדידאט אין די איצטיקע וואלן. פון די אנדערע דריי פארמערשע גרופּירונגען זיינען פארבליבן נאָר שיריים. בלויז אלבערטא האָט באוויזן אויסצוקלייבן ניין "יונייטעד פארמערס". סאסקאטשעוואָן און אנטאריאָ האָבן צוזאמען אויסגעקליבן דריי פארמערס פון צוויי פארשיידענע גרופּירונגען. אין מאניטאָבא איז קיין איינציקער פארמער פארטיי פארשטייער ניט דער־ווייל געווארן, און אפילו דער געוועזענער פארמערשער פירער און לעצטנס מיניסטער אין דעם קינג קאבינעט, מר. קרעראר, איז דורכגעפאלן.

די פארמערס זיינען נאָך ניט רייף פאר זעלבסטשטענדיקער פעדע־ראלער פאָליטיק. זייער פארזוך אויף דעם געביט האָט זיך געענדיקט מיט א פולשטענדיקן דורכפאל.

איבער'ן קאָפּ פון די פירער

אויב די אידן זאָלן איינשטעלן פריינטלאכע באציאונגען מיט די אראַ־בער אין ארץ־ישראל און שאפן אן אטמאָספערע פון קענזיטיקער פאר־שטענדיקונג און אכטונג, — אין דאָס איז זיכער דער ווייזן פון די אידן — מוז דאָס געטאָן ווערן איבער'ן קאָפּ פון די אָפיציעלע אראבישע פירער. עס איז קלאָר, אז מיט די לעצטע איז אוממעגלאך צוזאמען צו ריידן זיך. און וואָס מער מען זאָל גיין מיט זיי אויף פּשרות, אלץ מער ווערן זיי קריגן "גע־שוואָלענע קעפּ", און אלץ א גרעסערן מאקסימום ווערן זיי פארלאנגען.

מיר זיינען זיכער, אז די אידן קאָנען זיך יאָ צוזאמענריידן מיט די אראבישע מאסן, וועמעס אינטערעסן פאלן מער צוזאמען מיט די אידישע ווי מיט די אינטערעסן פון די אראבישע גלחים און פריצים. וועלכע זיינען איצט די אָפיציעלע וואָרט־זאָגער פונ'ם אראבישן פאָלק. די פראגע איז בלויז ווי צו דערגרייכן די אראבישע מאסן.

מיר גלויבן, אז די אידן האָבן שוין לעצטנס א היכש ביסל געטאָן אויף דעם געביט. — באזונדערס די אידישע ארבעטערשאפט. עס איז אָבער נויטיק אן אלגעמיינער פּלאן פאר אזא געמיינשאפטלאכער פארשטענדיקונג, אויף א גרויסן מאקשטאב.

עס דאַרף דערפאר ערנסט גענומען ווערן אין אנבאטראכט דער פאר־שלאג פון הערני סנעל, אידן־פריינטלאכער מיטגליד פון דער שאָ קאָמיסיע, ווענן גרינדן לאָקאַלע אידיש־אראבישע קאָמיטעטן פאר דעם צוועק אין אלע שטעט און דערפער. וואו ביידע פעלקער לעבן צוזאמען. אזעלכע קאָמיטעטן קאָנען אפשר ווערן דער מיטל צו דערגרייכן די אראבישע מאסן איבער די קעפּ פון זייערע איצטיקע זעלבסט־געקרוינטע פירער.

פון אידישן ביכער מארק אין א"י

(פון אונזער א"י קאָרעספּאנדענט)
ש. ערנסט

כתבי א. ד. גורדון. כרך חמישי. תל־אביב תרפ"ט

מיט דעם פאלגנדן 5טן באנד וועלן פארענדיקט די אויסגאבע פון א. ד. גאָר־דאָנ'ס שריפטן, וואָס ווערן ארויסגעגעבן דורך דער ארבעטער פארטיי "הפועל הצעיר" אין תל־אביב, אונטער דער רע־דאקציע פון יוסף אראנאָוויטש. דער דאָ־זיקער באנד אנטהאלט ס'רוב ברוון, פּראָ־געמענטן פון טאָג־ביכער און אינטימע נאָטיצן, פון וועלכע עס ווייזט זיך בולט ארויס די גייסטיקע פיזאָנאָמיע פונ'ם טרוימער און טעאָרעטיקער פון דער אר־בעטער און חלוצים באוועגונג אין ארץ־ישראל.

דער מחבר פון דעם דאָזיקן בוך איז באמת געווען אן אויסערגעוויינלאכער פּרעזולאָכקייט, ער איז דער איינציקער העבריאיישער "שריפטשטעלער", וואָס איז געווען כל ימיו אן ערד ארבעטער, ווייט פון טומל און גערויש פון שטאָט האָט ער געשאפן זיינע ווערק, וואָס זיינען דורכ־גערדונגען מיט אן איינגארטיקן פּאָעטיש־רעליגיעזן שוואונג. ער האָט זיין גאנצן לעבן פארבראכט אלס ערד־ארבעטער און אלס א גזיר אין מאָדערנעם זינען פון וואָרט, און זיינע שריפטן שפּרודלט טאקע א קוואל פון אידישער קרושה.

איך האָב אונטערגעשטראָכן דאָס וואָרט אידישע, וואָרט די אידישע קדו־שה איז ווירקלאך א גאנץ אנדערע ווי די נישט אידישע. די קריסטלאכע וועלט האָט גאָר אינגאנצן קיין קדושה. נישט אזוי דעם וואונדערבארן און טיפן זינען, וואָס דאָס וואָרט האָט ביי אונז אירן. עס איז דעריבער פארשטענדלאך פאר־וואָס די חלוצים אין ארץ־ישראל באציען זיך מיט אזא יראת הכבוד צו א. ד. גאָר־דאָנ'ס שריפטן זיינען מיט א סך שטארקע פערים אריינגעוועבט אין און מיט דער נשמה פון דעם אידישן ארבע־טער און חלוץ אין ארץ־ישראל.

ארי נוחם, נגד חכמת הקבלה ולומדיה מאת יהודה אריה מודרנא

יצא לאור מאת נחמיה שמואל ליבא־ווין, ירושלים, הוצאת "דרום", תרפ"ט.

דער העבריאיישער ביכער מארק איז זייער ארם אין קלאסישע ווערק פון מי־טעל אלטער און פון די פריערדיקע דו־רות. שוין א משך פון יאָרן ווי עס דער־שיינען נישט מער קיין ביכער פון דעם מין, און די עלטערע אויסגאבעס זיינען שוין ס'רוב יקר־המציאות'ן און נישט יע־דער איינער קאָן זיך זיי פארגינען צו קויי־פען.

עס איז דערפאר צו באגריסן דעם אויפטו פון ה. לייבאָוויץ ארויסצוגעבן אויף דאָס ניי דאָס קלאסישע בוך פון ר' יהודה אריה מרדינא וועגן דער לערע פון קבלה.

דער מחבר פון דעם דאָזיקן ספר איז געווען איינער פון די ערשטע פרויע גייסטער צווישן די אידן אין אויסלאָנד אין דעם 17טן יאָרהונדערט און איז פאָפּו־לער ביים לומדישן עולם דורך זיין פּי־רוש "הבונה" אויף עין־יעקב, וועלכער דערקלערט די אגדתות פון דער גמרא לויט דער וויסנשאפט.

ניסן, קוביץ בשנים עשר ספרים

מאת בן-ציון ראסקין

הוצאת זיו (ב. ברקלוי, תל־אביב, תר"ץ)

דאָס דאָזיקע ביכעלע, וואָס איז ארויס־געגעבן געווארן פון ה' ברקלוי (פארלאג "ספרות" תל־אביב) לכבוד היינקטין פסח, איז מיר ערשט איצט געקומען אין האנט און אז איך האָב עס דערזעען, האָב איך זיך באמת דערפריידט, נאָך איידער איך האָב עס געלייענט. די העבריאיישע קינ־דער־ליטעראטור איז זייער ארם און עס איז דעריבער א פארגעניגן צו זעען אזא תל'עודיק שיין ארויסגעגעבן ביכל פון אזא באריומטן קינדער דערציילער ווי בן־ציון ראסקין, איינער פון די בעסטע פּעדאגאגן אין לאנד, וואָס האָט זיך שוין קונה שם געווען מיט זיינע קינדערישע מעשה'לאך.

דאָס ביכעלע איז צוגעפּאסט פאר גאָר קליינע (פון 5 ביז 8 יאָר) קינדער, וואָס קענען קוים לייענען. דער מאטעריאל איז ס'רוב געווען פון די אגדתות פון דער גמרא, באארבעט און געגעבן אין אזא לייכט צוגענענדע פארם, אז עס פארכאפּט דאָס קינד בשעת'ן לייענען.

אז איר לייענט דאָס ביכל, פילט איר, אז דאָס האָט געשריבן א מענש, וואָס פארמאָגט א קינדערישע נשמה. דאָס ב־כעל איז דעריבער אזוי שיין און אזוי צוציענד.

ה' ראסקין האָט איצט אויף ארויסגע־נעבן נאָך א ביכעלע "גדיים המלך החולה ושלשה בניו". צייכנט זיך אויף דאָס אויס מיט די זעלבע מעלות.

מכלל איז צו באגריסן די אונטערנע־מונג פון ה' ברקלוי (פארלאג "ספרות") אויפ'ן פערלעגערישן געביט. דער פאקט אליין, וואָס אין משך פון דעם לעצטן יאָר האָט ער ארויסגעגעבן אזעלכע אינ־טערעסאנטע ביכלאך ווי "טויל בארץ"; "משחקים" און א. וו. איז דערפריינענד.

אגב: דער פארלאג "ספרות" באגונגד זיך נישט נאָר מיט ארויסגעבן קינדער־ביכלאך. ווי עס איז אנאנסירט, גרייט ער איצט צו צום דרוק א בוך מיט'ן נאָמען "ספר האשה" (די פרוי), א זאמלונג פּראָגמענטן, אפארזמען און שפּריכווער־טער פון דער אלטער און נייער העבריי־אישער ליטעראטור, ווי אויף אויסצוגן פון די קלאסישע שריבער פון דער וועלט ליטעראטור.

הונדערטער ביכער און דאָמאנען זיינען שוין געשריבן געווארן וועגן ליבע און פרויען. פון דעסטוועגן איז אזא בוך — א מין לעקסיקאָן וועגן ליבע און פרויען — א נייעס, ניט נאָר אין אונזער ארימער ליטעראטור, נאָר אויף אין דער וועלט־ליטעראטור, ווייל עס איז א ווייכ־טיקער בייטראג נישט נאָר פאר דער ליי־טעראטור, נאָר אויף פאר דער זיטנגע־שיכטע. אזא ווערק איז אויך זייער אינ־טערעסאנט פון היסטאָריש־פאָלקלאָריס־טישן שטאנדפּונקט, ווייל דער בוך וועט אנטהאלטן אלץ, וואָס דער אידישער מוח האָרץ און געדאנק האָט געשאפן וועגן דער פרוי, און דאָס איז א אוצר פון רייכן און שיינעם לעזע שטאָף, וואָס אפּעלירט צום געפיל און פארשטאנד דורך דער פארשיידנארטיקייט פון אינהאלט און סטיל.

דאָס צענויפשטעלן פון אזא ווערק איז א ריזן ארבעט און איז דעם מחבר נישט אזוי לייכט אנגעקומען. עס איז נישט אזוי לייכט "דער שפּאציר אין אונזער אלטער ליטעראטור". וואָלט עס געווען לייכט, וואָלטן שוין די שרייבער ביי היינט עס באוויזן אויפצוטאָן. די שטעלן וועגן דער פרוי זיינען צעוויט און צע־שפּרייט איבער דעם ים פון תלמוד־בב־לי און ירושלמי און אין די פיולע ספרים פון דער אידישער שירה און פיוט. און עס איז זייער אינטערעסאנט צו וויסן וואָס פאר א מחלך האָבן די אנשויאונ־גען וועגן ליבע און פרויען ביי אידן דורכ־געמאכט דורך די טויזנטער יאָרן — פון יבנה און צפורי, דורך סורא, נהרדעא און פּומבדיתא, ביז צפון אפריקע, שפּאניע, פראנקרייך דורך פּויל ביז די פוסטע וועל־דער און וויסטע פעלדער פון ליטע און ווייס־רוסלאנד. אידן האָבן טאקע געלייטן גרויסע רדיפות, דאָך איז ביי זיי קיינ־מאל נישט אפּגעשוואכט געווארן די ליבע צו דער פרוי און די פּשוט'ע הארציקע ווערטלאך און וויצן וועגן דער פרוי, וואָס זיינען צעוויט און צעשפּרייט אין תל־מוד, זיינען דורכגעדרונגען מיט טיפער אכטונג צו איר און פאָדערן די שטרייענ־סטע דורכפארשונג.

די "כינעזישע וואנט" ארום דער וועלט

פון י. פייגעלמאן

די ביבלישע געשיכטע דערציילט אונז וועגן א גאנץ לאגישער סיבה וואָרום סדום ועמורה זיינען חרוב געווארן. די דאָזיקע סיבה איז, וואָס די איינוואוינער פון יענע שטעט זיינען געווען מורא'דיק קע ענאיסטן אינ'ם געזעלשאפטלאכן זינען. זיי האָבן ניט ליב געהאט א צווייטן, איבערהויפּט אזעלכן וואָס איז גע־ווען א פרעמדער, און טאָמער האָט אמאָל איינער פארבלאנדזשעט צו זיי, האָבן זיי אים געגעבן זייער א קאלטע אויפנאמע.

אט דאָס איז געווען איינע פון די הויפּט אורזאכן וואָרום יענע צוויי ביב־לישע שטעט, סדום ועמורה, האָבן ניט געקאָנט עקזיסטירן, און זיי זיינען אפ־געווישט געווארן פון דער ערד. די ביבל שרייבט צו די דאָזיקע פאסירונג צו דער נעטלאכער קראפט. די שטעט זיי־נען פארניכטעט געווארן, ווייל גאָט האָט אזוי געוואָלט. אבער אויב מיר זאָלן אנ־נעמען, אז די איינוואוינער פון סדום ועמורה זיינען ווירקלאך טאקע געווען אזעלכע זעלבסטיקיטיקע מענשן, אזוי ווי די ביבל שטעלט זיי פאר פאר אונז, דאָן וואָלטן יענע שטעט סיי ווי חרוב געווארן פריער אדער שפּעטער.

דער מענש, זאָגט מען, איז א געזעל־שאפטלאכע חיה, און כדי ער זאָל קאָ־נען עקזיסטירן אויף דער וועלט, מוז ער זיין איינג פארבונדן און געקניפּט מיט אנדערע מענשן. און עס זיינען פאראָ־פארשיידענע פערים, וועלכע קאָנען האלטן די היינטיקע מענשן געקניפּט. קודם כל קאָן עס דערגרייכט ווערן דורך האנדלס פארבינדונגען; צווייטנס דורך וואנדערן און אומרייזן די וועלט; דרי־טענס זיינען אויך פאראן דיפּלאָמאטי־שע פארבינדונגען, און פערטנס מוזן עק־זיסטירן אזעלכע פערים, וועלכע רופן זיך — טאָלעראנץ. אין אנדערע ווערטער מיינט עס, אז כדי דער מענש זאָל קאָ־נען זיך אויסלעבן געזעלשאפטלאך, מוז ער קאנען פריי וואנדערן, האנדלען און אויף טאָלערירן א צווייטן, אפילו ווען יענער'ס באוף איז ביי אים ניט גאר שטארק אנגעלייגט.

ווען מיר זאָלן איבערזייען די אויס־גערעכנטע פערים, וועלכע האלטן דעם היינטיקן מענשן געזעלשאפטלאך איינג צענויפגעקניפּט מיט דעם צווייטן, דאָן מוז נאכפאָלגן דער זעלבער סוף, וואָס סדום און עמורה האָבן מיט צענדליקער טויזנטער יאָרן צוריק, געליטן.

די דאָזיקע הקדמה מיינט איז נויטיק געווען, כדי צו קלאָר מאכן, וואָרום די נאָנצע וועלט באקלאָגט זיך היינט, אז זי ליידט פון אן אלגעמיינעם קריזיס, און וואָרום עס איז היינט פאראן אין דער וועלט אזא אומגעהויערע גרויסע ארבעטס לאָזיקייט. פון דאָס ווייטערדיקע וועלן מיר באגריפן, אז דער דאָזיקער וועלט קריזיס איז א דירעקטער רעזולטאט פון דער נייער וועגדונג וואָס די מערסטע וועלט מלוכות האָבן אין די לעצטע יאָרן אנגענומען בנוגע די געזעלשאפטלאכע פארבינדונגען איינס מיט דאָס אנדערע.

עס זיינען געווען אמאָל עפּאָכן, — ווען די היינטיקע גרויסע לענדער זיינען פון קליין, געווארן גרויס. דאָס איז געווען א בליאונגס צייט פאר זיי — א פּעריאָדע פון אויפשוואונג און אנטוויקלונג, פון אויפבוי און פאנאנדערשפּרייטונג אין דער לייגן און אין דער ברייט. יענע עפּאָ־כען זיינען שוין אבער לאנג פאראיבער, און היינט זיי אנגעקומען אן עפּאָכע פון סאָציאלן איבערברוך. עס איז א צייט פון איינשרומפּונג און פאראָרענונג, און דע־ריבער איז עס גאנץ פארשטענדלאך, וואָס אין אזא צייט זאָלן מענשן ניט זיין באשעפטיקט, און עס זאָל הערשן אן אלגעמיינער קריזיס אויף דער וועלט.

גרויסע עקאָנאָמיסטן זאָגן אונז, אז די איצטיקע קאַפּיטאָליסטישע סיסטעם, איז אין דעם שולדיק, און דאָס איז געווים אמת, אבער די דאָזיקע קאַפּיטאָליסטישע סיסטעם איז דאָך אויך פאראנטוואָרט לאָך פאר דער נייער וועגדונג, וואָס די מערסטע מלוכות אין דער גאנצער וועלט האָבן אין די לעצטע יאָרן אנגענומען ארומרינגלען זיך מיט א "כינעזישער וואנט", איין לאנד קעגן דער צווייטער, מען רינגלט זיך ארום מיט דער היקף פון א באגרעניצטער אדער איינגאנצן אפּ־געשטעלטער איינוואנדערונג פון אנדערע לענדער, און מען רינגלט זיך ארום מיט דעם, וואָס מען האָט איבערגעריסן דעם פארדים פון טאָלעראנץ וועלכער האָט אין פארלויף פון יאָר הונדערטער עקזיסטירט צווישן פאָלק און פאָלק.

און דאָס איז דאָך דאָס זעלבע, וואָס די איינוואוינער פון סדום און עמורה ווייזן אויף דער אלטער ליטעראטור, נאָר אויף אין דער וועלט־ליטעראטור, ווייל עס איז א ווייכ־טיקער בייטראג נישט נאָר פאר דער ליי־טעראטור, נאָר אויף פאר דער זיטנגע־שיכטע. אזא ווערק איז אויך זייער אינ־טערעסאנט פון היסטאָריש־פאָלקלאָריס־טישן שטאנדפּונקט, ווייל דער בוך וועט אנטהאלטן אלץ, וואָס דער אידישער מוח האָרץ און געדאנק האָט געשאפן וועגן דער פרוי, און דאָס איז א אוצר פון ריי־כן און שיינעם לעזע שטאָף, וואָס אפּעלירט צום געפיל און פארשטאנד דורך דער פארשיידנארטיקייט פון אינהאלט און סטיל.

דאָס צענויפשטעלן פון אזא ווערק איז א ריזן ארבעט און איז דעם מחבר נישט אזוי לייכט אנגעקומען. עס איז נישט אזוי לייכט "דער שפּאציר אין אונזער אלטער ליטעראטור". וואָלט עס געווען לייכט, וואָלטן שוין די שרייבער ביי היינט עס באוויזן אויפצוטאָן. די שטעלן וועגן דער פרוי זיינען צעוויט און צע־שפּרייט איבער דעם ים פון תלמוד־בב־לי און ירושלמי און אין די פיולע ספרים פון דער אידישער שירה און פיוט. און עס איז זייער אינטערעסאנט צו וויסן וואָס פאר א מחלך האָבן די אנשויאונ־גען וועגן ליבע און פרויען ביי אידן דורכ־געמאכט דורך די טויזנטער יאָרן — פון יבנה און צפורי, דורך סורא, נהרדעא און פּומבדיתא, ביז צפון אפריקע, שפּאניע, פראנקרייך דורך פּויל ביז די פוסטע וועל־דער און וויסטע פעלדער פון ליטע און ווייס־רוסלאנד. אידן האָבן טאקע געליטן גרויסע רדיפות, דאָך איז ביי זיי קיינ־מאל נישט אפּגעשוואכט געווארן די ליבע צו דער פרוי און די פּשוט'ע הארציקע ווערטלאך און וויצן וועגן דער פרוי, וואָס זיינען צעוויט און צעשפּרייט אין תל־מוד, זיינען דורכגעדרונגען מיט טיפער אכטונג צו איר און פאָדערן די שטרייענ־סטע דורכפארשונג.

דער גרויסער מכשף פון וואָרט האָט אין זיך געהאט צופיל סטיכישן טאלאנט פאר איין געביט, און ער האָט געמוזט זיך אפּ־צאפּן פון פיל אנדערע קונסטן.

ער האָט געשטילט זיין אומפארלעשלא־כען דורשט נאָך עקספּרעסיע און אויסדרוק מיט פיל אנדערע תרופות: האָט ער זיך פארוואונדלט פאר א סטאליאר פאר זיין מעבל, און ער א צייכענער פאר זיינע טיפּן, און א דעקאָרייטער פון צאצעקעס פאר קינ־דער און איינריקלאך.

ס'איז ממש דירנד צו זעען, ווי דער רומ־פּולער, אדלערדיקער הונא האָט זיך אפּגע־נעבן מיט זיינע קינדער. רירנד און טיף מענשלאך. ביי דער גרעסטער ארבעט, וואָס האָט אים תמיד דערוואַרטעט, האָט ער נאָך געפונען צייט צו שרייבן פערזן פאר זיי־נע קינדער, זיי צו מאכן צייכענונגען און שאפן געניאלע צאצעקעס. דער טאטע אין הונא איז געווען אזוי רירנד ווי דער קינסט־לער איז געווען געניאל.

נייסטו ארום צווישן דער באלעבאטיש־קייט פון וויקטאָר הונא און לייענסט אראָפּ זיין רומפּולן לעבן פון דיר הענגענדע בילדער. איינגנטלאך איז דאָס גאנצע הויז אן אויס־שטעלונג פון גרויסן ראָמאנטיקער ביל־דער. זיי דערציילן מיך וויזנעלע ביז'ן קבר דאָס לעבן און ליידן פון דעם "וואָס האָט געזאָגט אלץ וואָס א מענש קאָן זאָגן".

אויף דעם טיש האָט הונא געשריבן די "לעגענדע פון דורות", אט איז א טישל וואָס האָט אין זיך דריי באריומטע טיש־טערס. א טינטער פון אלעקסאנדער דיר־מא, לאמארטין, זשארזש סאנד און וויק־טאָר הונא.

וואָס האָט נאָר א שייכות מיט דעם לעבן פון שטארבן פון דעם גאנן איז דאָ געקליבן און געזאמלט. זיין מאסקע, זיין האנט־פארם, פעקלאך האָר.

א באזונדער איינדרוק מאכט דאָס צי־מער פון זיין באליבטער טאָכטער, לעאָ־פּאלדין, וועלכע איז פריציטיק אוועק פון דער וועלט צום גרויסן הארצווייטאג פון פארוואונדענען פאטער.

אין א גלעזערנער שאפע זעט מען אויך גאנצע ביכער פון ספּיריטיסטישע פּראָטאָ־קאָלן, וועלכע הונא האָט איבערגעלאָזט. וויקטאָר הונא האָט געגלויבט אין לעבן נאָך דעם טויט, און האָט זיך שטארק געהאט אינטערעסירט מיט דער מיסטעריע פון טויט.

ליגן די ביכער אפן, פארגעלט און דאָס אויג לייענט זייער גוט די גרויסע ענערגי־שע שריפט פון דיכטער. די ספּיריטיסטישע פּראָטאָקאָלן זיינען רעדאגירט מיט דעם גרעסטן זאָרג ווי דער סצענאריוס פון א פּיעסע. מאָנאָלאָגן, דיאָלאָגן, באמערקונ־גען פון די מינדסטע גערוישן פון די "רו־חות" און גייסטער.

עס קאָן זיין, אז דאָס איז געקומען צום גרויסן דיכטער בעטן זיין איינפלוסרייכן נאָמען פאר אן אפיל, וועלכן די פראנצוי־זישע אינטעליגענץ האָט ארום יאָר 1881 ארויסגעלאָזט פאר די פאָנאָמירטע אידן פון צאריסטישן רוסלאנד. וויקטאָר הונא האָט זיך געשטעלט בראש פון דער דאָזי־קער באוועגונג צו העלפן די פאָנאָרם געלי־טענע. האָט גענומען זיין פען, אפשר טאקע די דאָ, וואָס ליגט אין שאכטעלע, און האָט א ליינ געטאָן זיין באריומטע און גרויסע חתימה: "וויקטאָר הונא".

דאָס איז געווען דער סימנאל, דער סימ־באל, אז די אידן האָבן די סימפּאטיע פון פראנקרייך. וויקטאָר הונא — איז דאָס ניט אין געווען דער פּרעזאָנסיפיקאציע פון דעם פראנצויזישן געוויסן?

און מיר נייען אזוי לאנגזאם אין וויק־טאָר הונא'ס הויז ביז מיר קומען צו זיין טויטן צימער. ניט דאָ איז ער געשטאָרבן, אבער מען האָט דאָס צימער אויסגעמעב־לירט ווי זיין טויטן־צימער. דאָס שווארצע הויכע בעט מיט'ן דאך, דער קאמין מיט די בילדער פון זיינע אייניקלאך, און דער טיש, ניבער דער שטענדער, ביי וועלכן וויקטאָר הונא האָט געשריבן שטיינדיק, שרייבן איז קעמפן, שטורעמען, און קעמפנדיק מוז מען שטיין אויף די פיס. פלעגט וויקטאָר הונא שטיין און שרייבן. שטיין פאר זיין אפּאָר ווי פאר אן עמוד. און שטענדיק פלעגט זיין ווייס־פאפּיר אי־ן בערגערעקט ווערן מיט הייסע געראנקען, וואָס האָבן זיך געריסן ווי שטראָמען פייער פון מח. זיי זיינען געלאפן אימפּעטפולער ווי די פען האָט זיי געקאָנט פארציכענען, זיי האָבן איבערגעשוואומען אלע ברעגעס, און ווי בייטשן האָבן זיי געשמיסן און גע־ברענט די וואונדן פון דער גאנצער מענש־הייט. זיין גרויס הארץ האָט אים אריינ־גערוסן אין דער צוקונפט, און וויקטאָר הונא איז פארוואונדלט געווארן אין א נביא. אויף זיין פּנים האָט געבלאנדזשעט אן אָפּ־גלאנץ פון די נביאים פון דער מענשהייט, וואָס האָבן זיך אויפגעהויבן העכער פון זייער צייט, העכער פון זייער דור . . .

האָט אזא ריז געקאָנט בלייבן אומבאָ־רירט פון דער אידישער מאָרטירער־נעשיכ־טע? האָט אזא מענש געקאָנט ניט דערהע־רען די יללה פון די פאָנאָמירטע אידן?

שטייט דער פייערדיקער הונא און שרייבט:

— איך שטעל מיט זיך פאר א פארטיי, וואָס עקזיסטירט נאָך ניט, די פארטיי: רעוואָלוציע—ציוויליזאציע.

די פארטיי איז געשאפן געווארן אין צוואנציקסטן יאָרהונדערט.

פון דער פארטיי וועלן ארויסוואקסן די פאראייניקטע שטאטן פון אייראָפּע, און דאָן די פאראייניקטע שטאטן פון דער גאנ־צער וועלט!

— נביאות'דיקע ווערטער!

היינט לעבן מיר שוין אין צוואנציקסטן יאָרהונדערט, הונא'ס צוקונפט־הויז —אונ־זער קענווארט. זיינע נביאות'דיקע ווער־טער זיינען נאָך ניט איינגאנצן פארווייר־קלאכט געווארן, אבער מיר שיפן זיך שוין צו זיי.

די פארטיי פון וויקטאָר הונא האָט אפ־שב פארשפּעטיקט, אבער זי קומט דאָך. די פארטיי "רעוואָלוציע־ציוויליזאציע" קליינגט אומעטום מיט אירע גלעקער. וויק־טאָר הונא האָט אמת געזאָגט: זי קומט! איר מאָרגנשטערן ווייזט זיך שוין אויף דעם הימל.

וויקטאָר הונא האָט שוין דעם מאָרגן שטערן געזעען מיט עטלאכע און פערציק יאָר צוריק, דאָרט ביי זיין שטייענדיקן שרייב־טיש אויף פאָלאָס רואיאל.

דאָס פאריזער הויז פון וויקטאָר הונא :: פון ג. פראנק

זעכצן יאָר כסדר האָט וויקטאָר הונא געלעבט אויף פאָלאָס דע וואָזש, און זיין הויז וועט היינט אויפגעהאלטן אין דער פארס ווי ער האָט דאָרט געוואוינט. דאָס הויז איז געווארן א שטאָט אוצר, און דער גרויסער מת לעבט דאָרט נאָך אלץ אין זיין הויז, ווי ער איז ארומגענאנגען צווישן די לעבעדיקע.

א הויז, וואָס ווערט קאָנסערווירט אין צוישטאנד פון דעם, וואָס האָט אין אים גע־לעבט און געאַרבעט, ווערט איבערגעצייגט מיט א הויך פון א בית עולם, אלץ איז טאָ־קע געבליבן ווי ס'איז געווען. די מינדסטע קליינקייטן איז אויף אָרט, אלע חפצים נומערירט, קאטאלאָגירט, אבער ס'פעלט־לעבן. ניטאָ דער מענשלאכער ווארימער אומרו, וואָס שפּרייזט ארום אויף די דיילן. ניטאָ די צאפּלדיקייט פון לעבן. ס'איז א מוזיי, אן אפּקלאנג פון לעבן — דאָס לעבן אליין — ניטאָ, פארשווונדן.

זעכצן יאָר כסדר האָט דער גרויסער גי־גאנט פון עם פראנצויזישן וואָרט, וויק־טאָר הונא, געטרעטן אויף די טרעפּ. דאָ האָט זיך געוואוינט מיט זיינע קינדער, מיט זיין פרוי — מיט זיינע חלומות. דאָ האָט ער געשריבן זיינע באריומטע ווערק, דאָ האָט אויף אים גערוטן בריעף די שכינה פון דער דיכטונג.

און ווי ווייט פאָפּולער וויקטאָר איז דאָן אין פאריז, באוויזט אונז די כצענע וועל־כע איז געמאָלן דורך א קינסטלער פון יע־נער צייט.

א לאָקאטאָר, וואָס קומט דינגען א דירה אויף "פאָלאָס רואיאל" (אזוי האָט געהייסן פאָלאָס דע וואָזש). דינגט זיך דער לאָקאטאָר מיט דעם איינגנטמער:

— די דירה אביסל צו טייער פאר פאָלאָס רואיאל!

— צו טייער, — וואונדערט זיך דער איינגנטמער, — צו טייער זאָגט איר. דאָן פארגעסט אבער ניט, אז דורך דעם פענ־סטער קאָנט איר זעען עפאלעכע מאָל א וואָך דאָס אויפשטיין פון וויקטאָר הונא . . .

אנטקעגן וויקטאָר הונא האָט געוואוינט אלעקסאנדער דיומא (פאָטער) און די ביי־דע שכנים פלעגן זיך זייער גוט פארהאלטן. פלעגן זיך פארטאָג עפענען די פענסטער פון די שכנ'ישע הייזער און אלעקסאנדער דיומא'ס שטימע האָט אריבערגעקלונגען צו וויקטאָר הונא:

— באָנזשור, פּאָר וויקטאָר!

— באָנזשור דיומא, באָנזשור!

און ביידע שכנים האָבן זיך צערעדט, זיך איבערגעוואָרפן מיט באמער־קונגען איבער ליטעראטור, עסטעטיק, פּאָ־ליטיק, און — צו דער ארבעט.

וויפיל בעלנים וואָלטן דאָן געווען אין פאריז זיך אריינצוציען אין פאָלאָס רואיאל